

Ook twee van de elf gevonden graafwespsorten waren nog niet bekend van Goeree: *Cerceris rybyensis* (Linnaeus) en *Miscophus ater* Lapeletier. Beide soorten zijn algemeen in de duinen, en het komt vooral door onderbemonstering dat ze nog niet van het eiland waren gemeld.

Ten slotte waren er vier mierensoorten die niet eerder op Goeree waren gevangen: *Lasius sabularum* (Bondroit), *Temnothorax albipennis* (Curtis), *Temnothorax nylanderi* (Förster) en *Stenamma debile* (Förster) (figuur 3). *Lasius sabularum* is zeldzaam in ons land en wordt weinig gevonden, de soort was zelfs nog niet bekend uit Zuid-Holland. *Temnothorax albipennis* komt in ons land alleen in de duinen voor en is waarschijnlijk nergens in de wereld zo algemeen als in ons land. *Temnothorax nylanderi* en *S. debile* zijn algemene strooiselbewoners op de hogere zandgronden, maar ze zijn zeldzaam in de duinen.

Kortom

De excursie heeft een mooi aantal soorten opgeleverd, waaronder natuurlijk vele min of meer typische duinsoorten. Met veertien nieuwe soorten voor Goeree

was de excursie ook faunistisch gezien zeer nuttig. Het was prettig kennismaken tussen de mensen van beide secties die elkaar lang niet allemaal kenden. Enkele personen zijn inmiddels lid van beide secties. Bovendien is het gezamenlijk organiseren van een activiteit ook praktisch: de taken (gebiedselectie, vergunningaanvraag, voorbereiding, aankondigingen) kunnen verdeeld worden en meer mensen kunnen profiteren van de verkregen verzamelvegunningen. Ook voor minder voor de hand liggende sectiecombinaties, en ook met de NEV-afdelingen, zijn er onzes inziens mogelijkheden om gezamenlijke inventarisatie-, determinatie- of studiedagen te houden, waarbij geprofiteerd kan worden van elkaars expertise. We kunnen dergelijke gecombineerde activiteiten van harte aanbevelen!

Literatuur

- Courbois M, Holstege N & Noordijk J 2015. De mieren van Goeree (Ouddorp), verslag van de excursie op 11 juli 2015. Forum Formicidarum 16(3): 6-11.
- Van der Spek E, Goudsmits K, Jeucken B, Kos M, Kuijken P, Megens P, Schreven S, Deschep-per C & Smit J 2016. Verslag excursie Goeree 11 juli 2015. HymenoVaria 12: 4-7.

Summary

Inventory of Hymenoptera on Goeree (Ouddorp) by two sections of the Netherlands Entomological Society

On 11 July 2015, the members of two sections of the Netherlands Entomological Society – the 'ant working group' and the section Hymenoptera – surveyed the wasps, bees and ants in three terrains on Goeree (province of Zuid-Holland): Westduinen, Preekhilpolder en Springertduinen. They found 42 species of bees (Apidae s.l.), 12 species of digger wasps (Crabronidae), 8 species of spider wasps (Pompilidae), 3 species of vespid wasps (Vespidae), 2 species of cuckoo wasp (Chrysididae) and 16 species of ants (Formicidae). Fourteen of these were previously unrecorded for Goeree.

Jinze Noordijk

EIS Kenniscentrum Insecten
Postbus 9517
2300 RA Leiden
jinze.noordijk@naturalis.nl

Erik van der Spek

Wilhelminalaan 67
1791 AM Den Burg

Import van de zwarte reuzenmier (Hymenoptera: Formicidae: *Camponotus vagus*) met wijnstokken

De zwarte reuzenmier, *Camponotus vagus* (Scopoli) (figuur 1), komt in Europa tamelijk wijd verspreid voor, van Zuid-Europa tot in Zweden en Finland, en van Frankrijk tot de Kaukasus. In Nederland waren aanvankelijk geen natuurlijke vindplaatsen bekend. Wel zijn er bewuste introducties geweest in de duinen, met een standvastige nest voor flink wat jaren in de Kennemerduinen (Boer & De Gruyter 1999), en er zijn enkele gevallen van aantoonbare versleping met hout (Van Loon 2004, Boer & Vierbergen 2008). Ook in België is de soort aantoonbaar ingevoerd (Dekoninck & Pauly 2002). In 2004 werd door Michiel Hemminga een nieuw nest ontdekt in een spoorbiel op het station van Schin-op-Geul; de aanwezigheid van de soort aldaar is mogelijk wel het gevolg van een natuurlijke vestiging (Mabelis 2007). In 2014 bleken hier zelfs twee nesten te zijn (Noordijk et al. 2014).

Zwarte reuzenmier in Monster

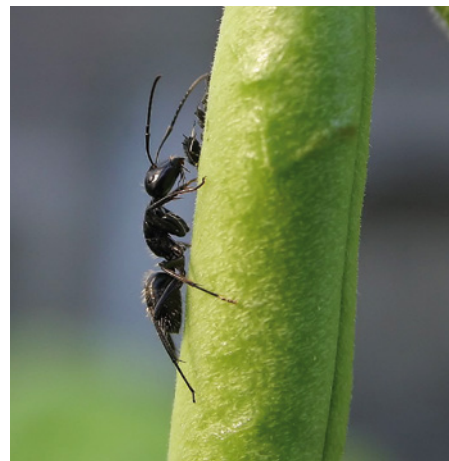
Een jaar of 7-8 geleden trof Gerard van Zijl (+), gepensioneerd tuinder in Monster (Zuid-Holland), in het kasbedrijf waar hij gewerkt had en nog steeds een plekje had om zelf groenten en druiven te ver-

bouwen, een aantal grote zwarte mieren aan die daar rondliepen. Later trof hij ze ook buiten de kas aan en samen met de derde auteur ontdekte hij dat ze zich hadden gevestigd in een oude spoorbiel, die daar lag en die afgedekt was met een stapel oude kasramen (figuur 2). Het vermoeden bestond dat het om de zwarte reuzenmier ging en na inschakeling van de eerste en tweede auteur kon dat bevestigd worden (zie ook Van Loon & Verschoor 2014).

Oude wijnstokken

In het bedrijf in Monster worden gerooide wijnstokken weer opgepot en er wordt een jonge wijnplant bij geplant (figuur 3). De ranken hebben meteen houvast aan de oude onderstam en soms lopen de onderstammen zelf ook nog weer uit. Als decoratieve plant vinden deze combinaties weer hun weg naar tuinen en terrassen.

Zwarte reuzenmieren nestelen bij voorkeur in dood hout en blijkbaar zijn de oude, knoestige en deels vermoltende wijnstokken ook in trek als nestgelegenheid. Naar alle waarschijnlijkheid is een nest, inclusief de koningin, met

1. Zwarte reuzenmier met bonenluizen op een sperzieboon in Monster. Foto: Jinze Noordijk

1. *Camponotus vagus* with *Aphis fabae* on a butter bean in Monster (province of Zuid-Holland).

een wijnstok uit Frankrijk in Monster terechtgekomen. Toen de werkers na verloop van tijd buiten de oude spoorbiel ontdekten en in orde bevonden, hebben ze het volk daarheen verplaatst. De reuzenmieren voelden zich goed thuis op hun nieuwe plek en maken onder andere dankbaar gebruik van nectar van pioenrozen en de honingdauw die de zwarte bonenluis (*Aphis fabae* Scopoli)

2. Overzicht van de nestlocatie van de zwarte reuzenmier in Monster. Op de voorgrond de stapel oude kasramen waaronder in een biels het nest aanwezig was. Foto: Jinze Noordijk

2. Overview of the nest location of *Camponotus vagus* in Monster (province of Zuid-Holland). In the foreground, piles of greenhouse windows can be seen, under which the nest was located in a railway sleeper.

uitscheidt, die op de ter plaatse geteelde sperzie- en tuinbonen leven.

De mieren bevinden zich anno 2016 nog steeds op deze locatie. In 2015 zijn er ook werksters gezien die uit een plantentpot met wijnstok kwamen die in de kas stond. Of de kolonie zich gesplitst heeft (polygynie treedt op bij de soort) of dat er sprake was een nieuwe import is niet bekend. De partij waartoe deze wijnstok behoorde, werd een tijd later afgevoerd. Dus mogelijk is er zo een nest verplaatst naar een balkon of tuin elders in Nederland.

Literatuur

Boer P & De Gruyter T 1999. Mieren in de Noord-Hollandse duinen, verspreidings-

3. Opgepotte oude wijnstokken met jonge wijnplanten, het transportmedium van de zwarte reuzenmier naar Monster. Foto: André J. van Loon

3. Potted old vines with young grape plants, the transport medium of *Camponotus vagus* to Monster (province of Zuid-Holland).

atlas. Boo-onderzoeksrapport 1999-03, NV PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland.
Boer P & Vierbergen G 2008. Exotic ants in The Netherlands (Hymenoptera: Formicidae). Entomologische Berichten 68: 121-129.
Dekoninck W & Pauly A 2002. *Camponotus vagus* Scopoli, 1763 (Hymenoptera Formicidae) a new ant species for Belgium? Bulletin S.R.B.E./K.B.V.E. 138: 29-30.

Van Loon AJ 2004. Formicidae - mieren. In: De wespen en mieren van Nederland (Hymenoptera Aculeata). Nederlandse Fauna

6 (Peeters TMJ, Van Achterberg C, Heitmans WRB, Klein W, Lefebvre V, Van Loon AJ, Mabelis AA, Nieuwenhuijsen H, Reemer M, De Rond J, Smit J & Velthuis HHW): 227-263. Nationaal Natuurhistorisch Museum, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland.

Loon, A.J. van & M. Verschoor 2014. Gerooide wijnstokken met zwarte reuzenmier. Natuurbericht 25 augustus 2014. Beschikbaar op: www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=20094

Mabelis AA 2007. Is de zwarte reuzenmier (*Camponotus vagus*) inheems? Entomologische Berichten 67: 108-109.

Noordijk J, Van Loon AJ & Hemminga M 2014. Werkbeschrijving verplaatsing van spoorbielzen met nest van de zwarte reuzenmier op station Schin op Geul. Rapportnummer EIS2014-03. EIS Kenniscentrum Insecten.

Summary

Import of *Camponotus vagus* (Hymenoptera: Formicidae) with potted vines

An import of *Camponotus vagus* to a greenhouse in Monster (province of Zuid-Holland) is described. A nest arrived with potted old vines. Later, it was moved outdoors in an old railway sleeper next to the greenhouse. The colony persists already for seven or eight years.

André J. van Loon & Jinze Noordijk

EIS Kenniscentrum Insecten
Postbus 9517
2300 RA Leiden
andre.vanloon@naturalis.nl

Marco Verschoor

Stokroosstraat 71
2565BK Den Haag

Uitgelezen

Donald L. J. Quicke 2015

The Braconid and Ichneumonid parasitoid wasps: biology, systematics, evolution and ecology

Wiley Blackwell, Chichester. 704 pp.
ISBN 978-1-118-90705-4. € 185,- (hardcover) / € 167,- (e-book)

De titel en het aantal pagina's doen vermoeden dat dit boek heel veel informatie levert over een groot aantal zeer uiteenlopende onderwerpen. Dat is inderdaad het geval, er wordt een welhaast encyclopedische hoeveelheid informatie gepresenteerd. Daarbij gaat het vooral over de Braconidae en Ichneumonidae die tezamen de superfamilie Ichneumonoidea vormen en de grootste superfamilie van de Hymenoptera zijn. De familie Ichneumonidae is een van de weinige insectenfamilies die hun grootste

verspreiding in het Palearctisch gebied hebben, terwijl de Braconidae hun grootste soortenrijkdom in de tropen bereiken, zoals dat bij vele andere insecten ook het geval is.

Het boek van Donald Quicke is opgebouwd uit drie delen die met elkaar zeventien hoofdstukken bevatten. Ieder hoofdstuk bestaat uit een aantal paragrafen die in een prettig leesbare stijl zijn geschreven. Het geheel is ruim geïllustreerd met vele foto's, tekeningen en grafieken. Daarbij zijn de foto's tussen de tekst in zwart-wit afgedrukt en de belangrijkste ervan ook nog eens in groen bijeen gebracht op 52 kleurenplaten. Dit zal ongetwijfeld om druk-technische redenen zo gedaan zijn, maar de zwart-wit afdrucken maken zo wel een wat 'ouderwetse' en overbodige indruk. Wat erger is, is dat de foto's van nogal wisselende kwaliteit zijn. Het lijkt er op of daarbij vooral gebruik gemaakt is van wat toevallig voorhanden was. Jammer

